

Bak Klára
Agrárjogi Tanszék
Témavezető: Réti Mária habil. egyetemi docens

A „Demokratikus tagi ellenőrzés” elvéről és annak érvényesüléséről a rendszerváltást követő magyar szövetkezeti jogban, valamint az Európai Unió szövetkezeti jogában

Bevezetés

Az első szövetkezet, mely típusát tekintve fogyasztási szövetkezet volt, s 1844-ben, Rochdale-ben került megalapításra, sajátos szervezeti jogi keretnek minősült a XIX. század közepén, ugyanis más társas vállalkozások szabályaihoz képest alapszabályában egyedi, speciális szabályokat rögzített a működés tekintetében. A sajátos szabályok lefektetésének indoka az volt, hogy a Rochdale-i alapítók egy olyan társas vállalkozást kívántak létrehozni, melynek célja kifejezetten a tagok gazdasági, illetve társadalmi előmenetelének elősegítése, kihasználva az együttműködésből lehetőségképpen származó méretgazdaságossági¹, illetve az összefogásból következő egyéb természetű előnyöket. A Rochdale-i alapítók célkitűzése elsődlegesen tehát az volt, hogy egy társas vállalkozáson keresztül saját, egyéni előmenetelüket, piaci helyzetüket és más viszonylatú, így különösen társadalmi viszonylatú státuszukat megerősítsék, előmozdítsák.²

A szövetkezetnek e komplex, valamint a tagok érdekét középpontba állító, a tagok céljával egybefonódott közös célkitűzésére figyelemmel olyan garanciális részletszabályok rögzítésére volt szükség a működés

¹ A fogyasztási szövetkezetek esetében ez az előny többek között abban rejlik, hogy a szövetkezet a termékekhez olcsóbban jut hozzá. A Rochdale-i szövetkezet alapítására, valamint a szövetkezet gazdasági lényegére vonatkozóan a jelenkori elemzők közül lásd: DOMÉ Györgyné - RÉTI Mária: Szövetkezeti jog, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Szövetkezeti Jogi és Földjogi Tanszék, Budapest, 1999, különösen: V., VI. fejezet; RÉTI Mária: *Az európai szövetkezeti szabályozás fejlődéstörténetéről*, Szövetkezés, 2012/1-2. szám, 11-17.o., NAGY Krisztina: A szövetkezeti társulási forma elméleti alapjai, Jogi ismeretek, Saldo Zrt. Budapest 2007. 41-63.

Stephen YEO: Theorizing Co-operative Studies: Obstacles and Opportunities for Twenty-First Century Co-operative and Mutual Enterprises, In. . Szerk.: Ian MACPHERSON- Erin MCLAUGHLIN-JENKINS: *Integrating Diversities Within Complex Heritage, Essays in the Field of Co-operative Studies, Series on Co-operative Studies*, Vol.2., New Rochdale Press, 2008., 355.o. , Johnston BIRCHALL: *The international co-operative movement*, Manchester University Press, Manchester – New York, 1997, 1-11.o. , 2014. január 4.

² A szövetkezet céljára nézve lásd részletesen: NAGY Ferenc: *A szövetkezetek alapelve* című Akadémiai székfoglaló értekezés, Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1906 Budapest, 10-15.o

tekintetében, melyeknek biztosítani kellett, hogy a szövetkezet, mint szervezeti keret minden tag számára egyformán nyújtson lehetőséget arra, hogy a szövetkezetet a maga érdekében igénybe vegye.

A speciális szabályokat – amelyek a szövetkezet sajátos lényegét biztosítják, s melyek döntő többsége máig változatlan formában áthatja a szövetkezetek működését – a Rochdale-i szövetkezet alapítói a szövetkezet alapszabályában kimunkálták, mégpedig döntően három körben, a vagyonjog területén, a tagok társadalmi előmenetelének elősegítése körében, valamint a szervezeti működésre vonatkozóan.

A Rochdale-i szövetkezet alapszabályának vagyonjogi rendelkezéseiről összefoglalóan megállapítható, hogy a gazdasági társaságokra általában jellemző szabályokhoz képest markáns eltérést mutatnak a nyereség felosztásának módjában.³ A nyereség felosztása tekintetében ugyanis sajátos rendezőelvet, a vásárlási visszatérítés elvét vezette be a Rochdale-i alapszabály 22. pontja,⁴ melynek értelmében a szövetkezet az adózás utáni eredményét a tagok között elsősorban aktív, személyes közreműködésük arányában osztja szét.⁵ A nyereségfelosztás ezen egyedi rendezőelve ösztönzi a tagot, aki tulajdonosa és felhasználója/vásárlója is egyidejűleg a szövetkezetnek, hogy a szövetkezetet minél inkább igénybe vegye.

A szövetkezeti sajátos jellemvonások összefoglaló említése körében, bizonyos mértékben a vagyonjoghoz kapcsolódóan is, mégpedig a finanszírozás tekintetében, a szövetkezet kettős célkitűzéséből adódó azon tulajdonság is kiemelendő, hogy a szövetkezet tagjai oktatására, továbbképzésére, ismereteinek bővítésére, ezáltal gazdasági előmenetelükön túli egyéb természetű támogatására, társadalmi pozíciójuk megerősítésére kezdetektől jelentős hangsúlyt fektet. A Rochdale-i alapszabály kifejezetten a szövetkezet egyik feladataként jelölte meg a „tagok nevelését”. Az alapszabály 1853. évi módosítása pedig már konkrétan rögzítette azt is, hogy a szövetkezetnek a tagok nevelése céljára a tiszta felesleg 2,5%-át rá kell fordítania.⁶ A szövetkezetnek ez az előbbiekben megjelölt, a tagok képzése, kulturális, oktatási előmenetele iránti gondos felelősségvállalása mindmáig jellemző,

³ A nyereségfelosztás szövetkezet-specifikus ismérveire lásd: RÉTI Mária: *Szövetkezeti jog*, Egyetemi jegyzet, ELTE EÖTVÖS Kiadó, 2010, 49.o.

⁴ Lásd erre KUNCZ Ödön: *A Rochdale-i elvek és a szövetkezet jogi fogalmának körülírása*, Küzdelem a gazdasági jogért, II. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941, 419.o.

⁵ A szövetkezet vagyonjogának más társas vállalkozások szabályozásával való összehasonlításban lásd a jelenkori elemzők közül lásd: RÉTI Mária: *A kereskedelmi társaságok vagyonjogi szabályairól*, Jogtudományi Közlöny, 60. évf. 9. szám, 2005, 99-116.o.

⁶ KUNCZ: uo.

mondhatni elválaszthatatlan sajátossága, melynek finanszírozására a szövetkezet elkülönített tartaléka biztosít lehetőséget.

E két érintőlegesen elemzett lényegi jellegzetességen túl a szövetkezetben a szervezeti működésre vonatkozó szabályok tekintetében is sajátos rendezőelvek érvényesülnek más társas vállalkozásokhoz képest. A sajátos szervezeti működési elveket, hasonlóan a már említett egyéb szövetkezet-specifikus szabályokhoz, már a Rochdale-i alapszabály is tartalmazta. A sajátos szervezeti rendelkezések rögzítésének célja az volt, hogy a szövetkezetben a döntések meghozatala, valamint az irányítás olyan módon valósuljon meg, hogy a tagok véleménye, az egyes tagok, illetve a tagok többségének érdeke a lehető legteljesebb mértékben demokratikus alapon érvényesüljön. Jelenleg ezeket a szabályokat foglalja magában a Szövetkezetek Nemzetközi Szövetsége (a továbbiakban: SZNSZ)⁷ által 1995. szeptember 22-én, Manchesterben kibocsátott, a szövetkezeti jog, valamint a szövetkezetek számára szabályozási fundamentumként szolgáló hét nemzetközi szövetkezeti alapelv egyike, a *„Demokratikus tagi ellenőrzés elve”*.

Elemzésünk célja rávilágítani ennek a nemzetközi szövetkezeti alapelvnek a tartalmára, illetve bemutatni, miként érvényesül ez az alaptétel a rendszerváltás utáni magyar szövetkezeti jogban, valamint az Európai Unió szövetkezeti jogában.

I. Az SZNSZ tevékenységéről, valamint a nemzetközi szövetkezeti alapelvekről általánosságban

Az SZNSZ által rögzített *„Demokratikus tagi ellenőrzés elve”* jelentéstartalmának, a szövetkezeti jogban betöltött szerepének megértéséhez elengedhetetlen az SZNSZ tevékenységét, kodifikációs szerepvállalását összefoglalóan bemutatni, valamint a nemzetközi szövetkezeti alapelveket felsorolásszerűen összefoglalni, illetve jelentőségüket röviden ismertetni.⁸

Az SZNSZ olyan nemzetközi szervezet, mely 1895-ben történt megalapítása óta folyamatosan nemzetközi szintű jogharmonizációs,

⁷ International Cooperative Alliance (rövidített elnevezése: ICA), honlapja: <http://ica.coop/>, 2014. január 4.. A későbbiekben az SZNSZ tevékenységére részletesen visszatérünk.

⁸ Az SZNSZ tevékenységét, célkitűzését részletesen ismerteti: RÉTI: *Szövetkezeti jog*, 85-86.o. A nemzetközi szövetkezeti alapelvek elemzésére lásd továbbá: BAK Klára: *A nemzetközi szövetkezeti alapelvek és a szövetkezet fogalmának összefüggései a szabályozásban*, Szövetkezés - a Szövetkezeti Kutató Intézet Tudományos és Tájékoztató Folyóirata, Budapest, 2012. évi 1-2. szám, 34-61.o.

valamint kodifikációs tevékenységet végez a szövetkezeti jog területén, továbbá a szövetkezetek érdekében érdekérvényesítő feladatot lát el.

Az SZNSZ, jogegységesítő tevékenysége körében a Rochdale-i szövetkezeti hagyományokat alapul véve, a „valódi” szövetkezet alapvető ismérveit rögzítve, nemzetközi szövetkezeti alapelveket határoz meg abból a célból, hogy a nemzeti jogalkotók a nemzeti szövetkezeti joganyagukat egységesen ezen alaptételek érvényre juttatásával rögzítsék. Természetszerűleg ezek a nemzetközi szövetkezeti alapelvek a mindenkor gazdasági és társadalmi berendezkedés és fejlettség függvényei, így változnak, és időközönként felülvizsgálatra szorulnak.

A nemzetközi szövetkezeti alapelvek az első meghatározását négy éves kutatómunka előzte meg. Az SZNSZ a kutatómunka során azt vizsgálta, melyek azok a kifejezetten szövetkezet-specifikus szabályai a Rochdale-i alapszabálynak, amelyek az egyes nemzeti szövetkezeti joganyagokban is megtalálhatóak. A kutatómunka eredménye alapul szolgált a nemzetközi szövetkezeti alapelvek 1934-es londoni Kongresszuson történt meghatározásakor. A taxációban szereplő tíz elv összefoglalóan a Rochdale-i elvek elnevezést kapta. A tíz elvből hét „felvett elvnek”, három pedig „fel nem vett elvnek” minősült.

Felvett elvként határozta meg a Kongresszus:

- a nyitott tagság;
- a demokratikus igazgatás;
- a visszatérítés a vásárlás arányában;
- a korlátozott tőkekamat;
- a készpénzre eladás;
- a szövetkezeti továbbképzés előmozdításának;
- a politikai és vallási semlegesség elvét.

A fel nem vett elvek körébe sorolta:

- a nem tagoknak árusítás tilalma;
- az önkéntes szövetkezés;
- és a piaci áron történő árusítás elvét.

A gazdasági és társadalmi változások hatására a XX. században több ízben szükségessé vált a Rochdale-i elvek felülvizsgálata. A legutóbbi felülvizsgálat eredményeképpen 1995. szeptember 22-én Manchesterben, a „Szövetkezetek Nemzetközi Szövetségének Állásfoglalása a Szövetkezeti

Identitásról⁹ elnevezésű dokumentum hirdette ki a jelenleg hatályban lévő nemzetközi szövetkezeti alapelveket, azok jelentéstartalmával együtt. A Manchesteri dokumentumban a Rochdale-i taxációhoz képest egyes alapelvek másfajta elnevezést kaptak, illetve tartalmuk módosult, kibővült, bizonyos alapelveket pedig, melyeken az idő túlhaladott, töröltek. Fontos utalni e körben még arra, hogy a Manchesteri Állásfoglalásban az SZNSZ rögzíti a szövetkezet fogalmát¹⁰ is, valamint lefekteti azokat a szövetkezeti értékeket¹¹, amelyek a szövetkezeti működés alapvető meghatározóinak tekintendők.

Az SZNSZ a szövetkezet fogalmát a következőképpen határozta meg:

„A szövetkezet olyan személyek autonóm társulása, akik önkéntesen egyesültek abból a célból, hogy közös gazdasági, társadalmi és kulturális céljaikat közös tulajdonú és demokratikusan irányított vállalkozásuk útján megvalósítsák.”

A Manchesteri Állásfoglalás által meghatározott, hatályos nemzetközi szövetkezeti alapelvek sora a következő:

„Önkéntes, és nyitott tagság”

„Demokratikus tagi ellenőrzés”

„A tagok gazdasági részvétele”

„Autonómia és függetlenség”

„Oktatás, képzés, tájékoztatás”

„Szövetkezetek közötti együttműködés”

„Közösségi felelősség”

Az SZNSZ tevékenységének eredményéről összefoglalóan megállapítható, hogy a Rochdale-i hagyományokat tisztelő, de a mindenkor gazdasági és társadalmi folyamatokat is észlelő kodifikációs tevékenységének köszönhetően az általa kibocsátott nemzetközi szövetkezeti alapelvek, az általa meghatározott szövetkezeti definíció és szövetkezeti értékek alkalmasak arra, hogy az egyes nemzeti jogalkotóknak a szövetkezeti jog kimunkálása, kodifikálása, valamint

⁹ A Manchesteri Állásfoglalást lásd angol nyelven: <http://ica.coop/en/what-co-op/co-operative-identity-values-principles>, <http://ica.coop/en/what-co-op/co-operative-identity-values-principles>, 2014. január 4. Az Állásfoglalást lásd magyar nyelven:

http://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CDAQFjAA&url=http%3A%2F%2Fmisc.meh.hu%2Fbinary%2F5561_sznszallasfoglazs_veidentitasrol.doc&ei=PvfHUob0C7DtygPr_ICgDA&usg=AFQjCNG-TcP0aR7eS9L2rnHvqMgFYcFjhw&sig2=xqte_gbkjB7E5SwkcuwhIA&bvm=bv.58187178,d.bGQ, 2013. jan. 4.

¹⁰ A fogalmat eredeti angol nyelven lásd az Állásfoglalás angol nyelvű szövegében.

¹¹ Az Állásfoglalás a következő szövetkezeti értékeket tartalmazza: „önsegély, egyéni felelősség, demokrácia, egyenlőség, igazságosság, szolidaritás”

esetleges módosítása során mondhatni „kötelező” iránymutatásul szolgáljanak.

II. A „Demokratikus tagi ellenőrzés” elvéről

A „Demokratikus tagi ellenőrzés” elve, ahogy azt a fentiekben utalásszerűen már említettük, az SZNSZ által kibocsátott, jelenleg hatályos nemzetközi szövetkezeti alapelvek egyike, s ekként mind az egyes államok, mind az Európai Unió szövetkezeti joga számára zsinórmértékül szolgáló alaptétel a szervezeti és működési szabályokat illetően. Ez az alapelv korábban, a Rochdale-i felsorolásban „demokratikus igazgatás elveként” szerepelt. Elnevezése tehát 1995-ben megváltozott, tartalma azonban változatlan és egyértelműen a Rochdale-i alapszabály szervezeti működési szabályain.

A „Demokratikus tagi ellenőrzés” elve jelentésének részletezése körében szükséges rögzíteni, hogy a szövetkezet – ahogy az a társas vállalkozásokra alapvetően jellemző – öngazgatással működik,¹² működésében független külső befolyásoktól.

A „Demokratikus tagi ellenőrzés” elvének jelentését az SZNSZ a következőképpen határozta meg a Manchesteri Állásfoglalásban:

„A szövetkezetek a tagok által ellenőrzött demokratikus szervezetek, a tagok tevékenyen részt vesznek a vezetés és a döntéshozás folyamatában. Férfiak és nők választott képviselőként, a tagságnak felelősek. Az elsődleges szövetkezetekben a tagok egyenlő szavazati jogokat élveznek (egy tag-egy szavazat) és a más szinten működő szövetkezetek is demokratikusan szerveződnek.”¹³

Az alapelv jelentéstartalma tehát összetett. Az elv általános értelemben azt jelenti, hogy a szövetkezet demokratikus alapokon működő szervezeti-jogi keret. Szükséges utalni arra, hogy az SZNSZ a szövetkezetnek ezt a jellemvonását fogalmi szintű ismérvnek is értékelte. Az általa létrehozott,

¹² A szövetkezeti önsegély, valamint öngazgatás gondolatára lásd: GALOVITS Zoltán: *A magyar szövetkezeti jog*, Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai Részvénytársaság, 1901 Budapest, 3. old. „A szövetkezeti öngazgatás gyakorlati eredményeire lásd: RÉTI Mária - BAK Klára: *Die Rolle der Genossenschaften in der Sozial- und Beschäftigungspolitik, die Tendenz der internationalen und der ungarischen genossenschaftlichen Rechtsgebung* (A szövetkezetek szociál/foglalkoztatáspolitikában betöltött szerepéről, a nemzetközi és a magyar szövetkezeti jogalkotás irányairól, Agrár- és Környezetjog, Journal of Agricultural and Environmental Law, A CEDR Magyar Agrárjogi Egyesület tudományos közleményei, CEDR Hungarian Association of Agricultural Law, 2013 No. 15. 25-27. o. „A folyóirat letölthető: <http://www.uni-miskolc.hu/~agrarjog/ujsag/agriarchive.htm>, 2014. január 4. Külön kiemelendő még e körben, hogy a Manchesteri nemzetközi szövetkezeti alapelvek között a szövetkezetnek ezt a tulajdonságát fejezi ki az „Autonómia és függetlenség” elve.

¹³ Lásd az elv meghatározását eredeti angol nyelven l.j. 9.

fentebb idézett szövetkezeti definíció rögzíti ugyanis, hogy *„a szövetkezet demokratikusan irányított vállalkozás”*. E körben érdemes megjegyezni, hogy a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet¹⁴ az SZNSZ Manchesteri Állásfoglalásában meghatározott szövetkezeti fogalomra alapítottn a „Szövetkezetek elősegítéséről” elnevezésű 193. számú Ajánlásában ugyancsak definiálta a szövetkezetet. A szövetkezeti definíció egyik eleme az ILO fogalmában is a demokratikus irányítás. Az ILO értelmezésében *„a szövetkezet kifejezés olyan személyek önkéntesen létrehozott autonóm társulását jelenti, akik egy közös tulajdonban lévő és demokratikusan irányított vállalkozás révén kívánnak közös gazdasági, társadalmi és kulturális igényeiknek, valamint törekvéseiknek eleget tenni”*.¹⁵

A konkrétumokat illetően a demokratikus működésre vonatkozóan az elv a következőkre utal. A szövetkezetben is érvényesül a diszkriminációmentesség, azaz az egyenlő elbánás elve.¹⁶ Ezt az alaptételt a férfiak és a nők viszonylatában a Rochdale-i szövetkezet alapszabályának 25. pontja kifejezetten tartalmazta rögzítve, hogy a szövetkezetben a férfiaknak és a nőknek ugyanolyan jogaik vannak.¹⁷ A szervezeti, működési szabályokat tekintve a demokratikus működést biztosító egyenlő elbánás elve akként értelmezhető, hogy minden tagnak megkülönböztetés nélkül, egyformán joga van a szövetkezet irányításában részt venni, a tagok összességét magában foglaló legfőbb szerv ülésén a véleményét elmondani, tájékoztatást kérni, a döntéshozatalban részt venni, illetve a vezető tisztségviselőket ellenőrizni.

A szövetkezet személyegyesítő jellegéből és a tagi pozícióból eredő jogok egyenlőségéből következik még az alapelv azon jelentéstartalma is, hogy a szövetkezetben a tagok kifejezetten maguk közül választanak vezető tisztségviselőket. A választott vezető tisztségviselők tevékenységét pedig a tagok jogosultak ellenőrizni.¹⁸ Látható a gazdasági társaságoktól eltérő tulajdonság, miszerint a szövetkezetben az operatív feladatok

¹⁴ International Labour Organization, rövidített elnevezéssel: ILO

¹⁵ Az ILO tevékenységére vonatkozóan megjegyezzük, hogy egy olyan nemzetközi szervezet, mely a munkavállalók érdekképviselője, érdekérvényesítője biztosítása céljából jött létre. A szervezet a szövetkezetek munkahelyteremtésben betöltött kiemelkedő jelentőségére tekintettel adta ki 2002-ben a fent említett Ajánlást. lásd erre: <http://www.ilo.org/>, 2014. január 4.

Az ILO 193. számú Ajánlása elérhető magyar nyelven is:

<http://www.kormany.hu/download/e/39/01000/193A.pdf>, 2014. január 4.

¹⁶ Az egyenlő elbánás elve leginkább az „Önkéntes és nyitott tagság” nemzetközi szövetkezeti alapelvhez kötődik, melynek értelmében a szövetkezetnek bárki tagja lehet, nemi, társadalmi, faji, politikai, vagy vallási megkülönböztetés nélkül, aki vállalja az alapszabályban foglaltak betartását.

¹⁷ KUNCZ: i.m. 419.o. „A 25. pontnak abból a szabályából, hogy 'Ez a szó személy' vonatkozik úgy a férfi, mint a nőszemélyekre' - kezdettől fogva levonták egyrésről azt a következtetést, hogy a női tagok mindenben egyenjogúak a férfitagokkal.”

¹⁸ KUNCZ Ödön ezt a következők szerint határozta meg a Rochdale-i szövetkezettel kapcsolatosan a Demokratikus igazgatás elve elemzése körében „az igazgatóság mindenki számára hozzáférhető volt”, KUNCZ: i.m. 425.o.

ellátása az igazgatóságba beválasztott tagok feladata, akik egyaránt tulajdonosai és igénybevevői is a szövetkezetnek. A szövetkezet esetében tehát főszabályként az érvényesül, hogy nem egy tulajdoni hányadot nélkülöző „hivatásos menedzsment” látja el az igazgatósági hatáskört, mely jellemzően a gazdasági társaságok sajátja, hanem a feladatra kiválasztott tagok.

Harmadrészt pedig ez az elv magában foglalja a Rochdale-i alapszabályban is lefektetett azon sajátos szabályt¹⁹, miszerint a szövetkezeti döntéshozatal során az egy tag egy szavazat elve érvényesül, szemben a gazdasági társaságok joggyakorlatával. Ez az alaptétel a szövetkezet azon gazdasági lényegéből következik, hogy a szövetkezet esetében a személy helyettesíti, de legalábbis nagymértékben pótolja a pénzt. Arról van szó ugyanis, ahogy arra már a szövetkezet sajátos jellemvonásai körében utaltunk, hogy a szövetkezet és a tag viszonyában elsődlegesen a tag közösségi aktivitása a meghatározó. Ennek a rendezőelvnek az alapján pedig a szavazati jog nagysága is független kell, hogy legyen a vagyoni hozzájárulás mértékétől. A szavazati jog mértékének vagyoni hozzájárulástól való függetlenítése véleményünk szerint mindmáig az egyik legmarkánsabb jellegzetessége a szövetkezetnek. Elengedhetetlen azonban e körben utalni arra a tendenciára, hogy ebből a szabályozási felfogásból kiindulva egyes államok, illetve az Európai Unió szövetkezeti joga is bevezette a többes szavazati jog intézményét. Ez azt jelenti, hogy azoknak a tagoknak, akiknek személyes közreműködése a szövetkezetben kiemelkedően jelentős, biztosítható egynél több szavazat a szövetkezeti döntéshozatal során. A szövetkezeti többes szavazati jog jellegzetessége tehát az, hogy egynél több szavazatra főszabály szerint a szövetkezeti tag személyes, aktív közreműködése alapján jogosult, nem pedig vagyoni hozzájárulása mértéke okán. Többes szavazati jogra példa többek között a német, a norvég szövetkezeti jog, illetve az Európai Unió szövetkezeti joga. Ezekre az Európai Unió vonatkozó szabályozásának elemzése körében visszatérünk.

A „Demokratikus tagi ellenőrzés” elve tehát összefoglalóan három lényeges jelentéstartalmat foglal magában: a tag demokrácián alapuló, tevékeny részvételét a szövetkezet igazgatásában; továbbá azt a jellemzőt, hogy a szövetkezetben a vezető tisztségviselők a tagok közül választással kerülnek ki, és működésük a tagok által ellenőrzött; valamint az egy tag – egy szavazat elvének érvényesülését.

¹⁹KUNCZ uo. A Rochdale-i alapszabály az 1845. évi alapszabály- módosítását követően akként rendelkezett, hogy „a szövetkezetben minden tagnak csak egy szavazata lehet, szavazategyenlőség esetén az elnök szava dönt és végül, a feloszlás elhatározását kivéve, mindig az egyszerű szótöbbség dönt.”

III. A „Demokratikus tagi ellenőrzés” elvének érvényesüléséről a rendszerváltást követő magyar szövetkezeti jogban

A rendszerváltástól napjainkig Magyarországon három szövetkezeti törvény lépett hatályba, „a szövetkezetéről” szóló 1992. évi I. törvény, „az új szövetkezetéről” szóló 2000. évi CXLI. törvény, valamint a jelenleg hatályban lévő, „a szövetkezetéről” szóló 2006. évi X. törvény.

1. „A szövetkezetéről” szóló 1992. évi I. törvényről²⁰ (a továbbiakban: Szöv.tv.)

A rendszerváltást követő első szövetkezeti törvénnyel kapcsolatosan rögzíteni szükséges, hogy megalkotásakor a Rochdale-i elvek taxációja fundamentumként szolgált a jogalkotó számára. Észlelhető, hogy a Szöv.tv. jogalkotója a Rochdale-i hagyományokat követve határozta meg a szövetkezet fogalmát, a szervezeti működési szabályokat, így a demokratikus igazgatást érvényre juttató szabályokat is, és azokra alapítottnan rögzítette a tagsági jogviszony tartalmának részletszabályait is.

A Szöv.tv.-nek lényeges jellemzője, hogy a szövetkezeti demokratikus igazgatás követelményét a szövetkezet fogalmának egyik elemeként rögzíti. A törvény 3.§-a a szövetkezetet a következők szerint határozza meg: *„A szövetkezet a szövetkezés szabadsága és az önsegély elvének megfelelően létrehozott közösség, amely a tagok személyes közreműködésével és vagyoni hozzájárulásaival, demokratikus önkormányzat keretében a tagok érdekeit szolgáló vállalkozási és más tevékenységet folytat. A szövetkezet jogi személy.”*

Álláspontunk szerint fontos e körben utalni arra, hogy a Szöv.tv.-ben szereplő szövetkezeti definíció megalkotásakor a magyar jogalkotónak nem állt rendelkezésére kiindulópontként az SZNSZ Manchesteri Állásfoglalásában szereplő szövetkezeti definíció, hiszen a dokumentum, ahogy arra már utaltunk, később született. A magyar jogalkotó a Rochdale-i taxáció, általában a szövetkezeti jog Rochdale-i hagyományai, illetve a magyar szövetkezeti jog szabályozási hagyományai²¹ ismeretében

²⁰ A törvény szövegét lásd: <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8854>, 2013. december 29.

²¹ A rendszerváltást megelőző magyar szövetkezeti jogban a demokratikus igazgatás, mint fogalmi szintű ismertető jegy az 1971.évi III. tv.-ben jelent meg. A törvény a szövetkezet sajátos ismérveit, köztük a

jutott példaértékűen arra a következtetésre, hogy a demokratikus irányítás fogalmi ismérve a szövetkezetnek. Ahogy azt már említettük, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet által megalkotott szövetkezet-fogalom, valamint a későbbiekben elemzésre kerülő, az Európai Unió Tanácsának az „Európai Szövetkezet Statútumáról” szóló 1435/2003 EK rendelet Preambuluma is a szövetkezet alapvető ismérveként rögzíti ezt a jellemvonást.

A demokratikus működést biztosító szervezeti szabályok körében álláspontunk szerint mintaértékűnek, magas szakmai színvonalúnak minősül a Szöv. tv. azon szabályozási megoldása, hogy a törvény a demokrácián alapuló szövetkezeti igazgatás tartalmát a szövetkezet önkormányzatára vonatkozó rendelkezéseket tartalmazó III. fejezet elején, konkrétan a 15.§ -ban, *„Az önkormányzat tartalma”* címszó alatt összefoglalóan meghatározza. A 15.§ a szövetkezeti önkormányzás tartalmát öt pontban jelöli meg.

A döntéshozatal körében e szakasz rögzíti, hogy a szövetkezet tagsága önállóan, maga dönt a szövetkezet működésének, gazdálkodásának és a tagok érdekeit szolgáló más tevékenységének minden kérdésében. A szövetkezet szervezeti struktúráját illetően a 15.§ kinyilvánítja, hogy a szövetkezet tagsága a törvény által előírt, valamint az általa szükségesnek tartott testületi szerveket választás útján hozza létre. Rögzíti továbbá a szövetkezet gyakorlati működését illetően, hogy a tagság feladata a szövetkezeti önkormányzáshoz szükséges szervezeti szabályok megalkotása, természetesen a Szöv.tv.-ben foglaltak betartása mellett. Másrészt pedig a tagság feladataként jelöli meg a szövetkezet szervei működésének, illetve a tisztségviselők tevékenységének *ellenőrzését is*. A tisztségviselők ellenőrzése körében kifejezetten meghatározza azt is, hogy *a tagság joga és kötelezettsége beszámoltatni a szövetkezet tisztségviselőit és a vezetőit*.

demokratikus igazgatás tételét, felsorolásszerűen rögzíti a „Bevezető rendelkezések” között.

„Bevezető rendelkezések”, A szövetkezet az állampolgárok által önkéntesen létrehozott, a tagok személyes és vagyoni közreműködésével vállalati gazdálkodást és társadalmi tevékenységet folytató közösség, amely a szocialista szövetkezeti tulajdon és a **demokratikus önkormányzat alapján jogi személyként működik**. A szövetkezet gazdasági célja a tagok anyagi jólétének előmozdítása, egyben tervszerű és gazdaságos közreműködés a társadalom sokrétű igényeinek kielégítésében. A szövetkezet társadalmi célja a tagok szocialista életformájának és gondolkodásmódjának fejlesztése, valamint érdekeik szolgálata. ...A nyitott tagság elvének megfelelően a tagok felvételénél, továbbá a tagok jogainak és kötelességeinek meghatározásánál nem szabad az állampolgári egyenlőséget sértő megkülönböztetést tenni. ... A gazdasági és társadalmi célok eredményesebb megvalósítása érdekében a szövetkezet és tagjai, továbbá a szövetkezetek egymást - az önszolgálat és a kölcsönös segítség elvének érvényesítésével - sokoldalúan támogatják. ...A szövetkezet előmozdítja a tagok művelődését, ismereteik gyarapítását, és gondoskodik arról, hogy tagjai a szövetkezeti önkormányzat ügyeiben kellő jártasságot szerezzenek.”

A Szöv. tv. további részletszabályai ennek az öt pontnak a szövetkezetben való gyakorlati érvényre jutását, megvalósulását célozzák. Ezekről a rendelkezésekről megállapítható, hogy a társas vállalkozások öngazgatáson alapuló működésére általánosságban jellemző szabályok mellett tartalmazzák a szövetkezet sajátos szervezeti működési demokráciáját biztosító egyedi szabályokat is. A részletszabályok döntő többsége „A szövetkezet önkormányzati szervei” elnevezésű IV. fejezet rendelkezéseiben, valamint „A szövetkezeti tagsági jogviszony” elnevezésű V. fejezetében található.

A tagsági jogviszony tartalmára vonatkozó rendelkezésekről a demokratikus igazgatás körében

A demokratikus igazgatás körében a Szöv. tv. 45.§-a a tagok számára biztosítja a részvételi és tanácskozási jogot a közgyűlésen, a szövetkezet legfőbb, minden tagot megjelenítő fórumán, feljogosítja továbbá a tagokat tisztségviselésre a szövetkezetben, rögzíti a tagok azon jogosultságát, hogy a tisztségviselőktől és a vezetőktől felvilágosítást kérhetnek a szövetkezetet érintő bármely kérdésről. E szakasz tartalmazza továbbá a szövetkezet sajátos lényegéből fakadó azon speciális szabályt, hogy a tagok jogai a szövetkezetben a vagyoni hozzájárulásuk mértékétől függetlenül egyenlőek.²² Többek között ezt az egyenlőséget juttatja kifejezésre a jogalkotó a 42. § (1) bekezdésében is, az egyenlő elbánás követelményének rögzítése körében is.²³

A Szöv. tv.-nek a szövetkezeti tagok szervezeti jogait érintő rendelkezéseiről összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy azok a szövetkezeti demokratikus igazgatás egyik alapvető követelményét jelentő egyenlőséget a tagságból származó jogok tekintetében megfelelően kifejezésre juttatják.

A közgyűlési döntéshozatalra vonatkozó szabályokról

²²Szöv. tv. 45.§ (2) A tagsági viszonyon alapuló szervezeti jogok és a személyes közreműködéssel összefüggő jogok a vagyoni szolgáltatás mértékétől függetlenül egyenlők.

²³ Szöv. tv. 42. § (1) A nyitott tagság elvének megfelelően a tagok felvételénél, továbbá a tagok jogainak és kötelességeinek meghatározásánál tilos hátrányos megkülönböztetést tenni faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy egyéb helyzet szerint.

A szövetkezeti tagok döntési kompetenciájára, illetve a közgyűlés döntéshozatalára vonatkozó részletszabályokat a törvény több szakasza rögzíti.

A IV. fejezet 20.§-a kinyilvánítja, hogy a szövetkezet legfőbb önkormányzati szerve a közgyűlés, mely a szövetkezeti tagok összességét jeleníti meg, valamint e szakasz meghatározza a közgyűlés hatáskörét.²⁴ A rendelkezés alapján a közgyűlés hatásköre kiterjed a szövetkezet működésével, gazdálkodásával, egyéb irányú tevékenységével kapcsolatos döntések meghozatalára. Lényeges ide vonatkozó szabály még, hogy az igazgatóság a közgyűlés határozatainak megfelelően jogosult irányítani a szövetkezet tevékenységét.²⁵ E két szakasz alapvető kiindulópontja a demokratikus, tagok érdekét szolgáló működésnek, de megjegyezni szükséges, hogy teljes mértékben a társas vállalkozásokra jellemző szabályozási felfogást követi, s nem minősül kifejezetten szövetkezeti specialitásnak. Ugyanez elmondható a közgyűlés összehívására, illetve a határozatképességre vonatkozó szabályokról is. A Szöv. tv. értelmében a közgyűlést a törvény szerint az igazgatóságnak évente legalább egy alkalommal kötelezően össze kell hívnia a tagok döntéshozatali lehetőségének biztosítása érdekében. Lehetőség van továbbá bizonyos, a Szöv. tv.-ben meghatározott esetekben rendkívüli közgyűlés összehívására is.²⁶

²⁴ Szöv. tv. 20. § (1) A szövetkezet legfőbb önkormányzati szerve a közgyűlés. A közgyűlés hatáskörébe tartozik:

- a) az alapszabály és más önkormányzati szabályzat megállapítása, módosítása;
- b) az igazgatóság tagjainak és elnökének megválasztása, felmentése;
- c) a felügyelőbizottság tagjainak és elnökének megválasztása, felmentése vagy a feladatukat ellátó más személy megbízása, felmentése
- d) a tisztségviselők díjazásának megállapítása;
- e) a részjegy összegének és a szövetkezeti üzletrész névértékének megállapítása;
- f) az éves beszámoló elfogadása, döntés az adózott eredmény felhasználásáról vagy a veszteség fedezésének forrásáról;
- g) döntés - az alapszabály keretei között - a fel nem osztható vagyon sorsáról;
- h) a szövetkezet egyesülésének, szétválásának, átalakulásának és megszűnésének elhatározása;
- i) belépés szövetkezetbe, gazdasági társaságba és kilépés onnan, továbbá szövetkezet, gazdasági társaság alapítása, ha a bevitt vagyoni érték az alapszabályban meghatározott értéket meghaladja;
- j) belépés érdekképviselési szervbe és kilépés onnan;
- k) tisztségviselő ellen kártérítési per indításának elhatározása;
- l) mindaz, amit törvény vagy az alapszabály a közgyűlés hatáskörébe utal.

(2) Az (1) bekezdés g) és h) pontjában felsorolt szervezeti változásokról a döntés a közgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozik. Minden más ügy eldöntését - kivéve a küldöttgyűlés hatáskörét érintő alapszabályi rendelkezést - az alapszabály a küldöttgyűlés hatáskörébe utalhatja.

(3) Az alapszabály

- a) a 18. §-ban említett önkormányzati szabályzat megalkotását az igazgatóság hatáskörébe;
- b) az igazgatóság és a felügyelőbizottság tagjainak megválasztását és felmentését pedig a szövetkezet helyi önkormányzati egységeinek hatáskörébe utalhatja.”

²⁵ Szöv.tv. 29.§ (1) bekezdés

²⁶ Szöv. tv. 21. § (1) A közgyűlést szükség szerint, de legalább évente egyszer össze kell hívni. A közgyűlés

A közgyűlés határozatképességére vonatkozóan a törvény főszabályként a társas vállalkozások szabályozására jellemző, legalább 50%-os tagi részvételt követeli meg.²⁷ A tag szavazati jogának vonatkozásában azonban már érvényre jut a kifejezetten a szövetkezet szervezeti működésére jellemző egy tag egy szavazat elvének sajátos szabálya. A Szöv.tv. 22.§ (3) bekezdése akként rendelkezik, hogy a közgyűlésen a Szöv. tv-ben meghatározott kivételtől eltekintve minden tagot egy-egy szavazat illet meg. A Szöv. tv. e szabály alóli két kivétele a lakásszövetkezetekre és az üdülőszövetkezetekre vonatkozik.²⁸ A lakásszövetkezetek esetében ugyanis a szavazatot a jogalkotó nem a tagokhoz, hanem a lakásokhoz rendeli. Annak az esetben a rendezését pedig, amikor egy lakásnak több tulajdonosa van, alapszabályi hatáskörbe utalja. Az üdülőszövetkezet esetében az üdülőegység időleges használatával rendelkező minden tagot a használat mértékétől függetlenül egy szavazat illet meg a közgyűlésen. Az éves használati joggal rendelkező jogi személyek pedig további egy szavazatra jogosultak a gazdálkodást érintő kérdésekben. A jogalkotó e körben tehát azt a sajátos szabályt fogalmazta meg, hogy a szavazati jog az üdülőszövetkezet esetében nem csak a tulajdonjoghoz, hanem a használat jogához is tapad törvény erejénél fogva.

Annak érdekében, hogy a magas taglétszámú szövetkezetek esetében is gördülékenyen működjön a döntéshozatal, a Szöv.tv. lehetőséget biztosít arra, hogy a tagok részközgyűléseket tartsanak,²⁹ küldöttgyűlést hozzanak létre³⁰, valamint igényük szerint kisebb önkormányzati egységekbe

üléseit az igazgatóság hívja össze. Soron kívül is össze kell hívni a közgyűlést, ha ezt a tagok legalább tíz százaléka vagy a felügyelőbizottság írásban - az ok megjelölésével - indítványozza.

(3) A tagok legalább tíz százalékának írásbeli indítványára bármely ügyet fel kell venni a közgyűlés napirendjére. Ugyanennyi tag indítványozhatja, hogy a közgyűlés vizsgálja felül a szövetkezet bármely önkormányzati szervének vagy bármely tisztségviselőjének döntését, vagy hogy a közgyűlés döntsön más testületi szerv hatáskörébe tartozó ügyben.

²⁷ Szöv.tv. 22. § (1) A közgyűlés a tagok legalább felének jelenléte esetén határozatképes. Határozatképtelenség esetén a nyolc napon belüli időpontra azonos napirenddel összehívott újabb közgyűlés - az eredeti napirend tekintetében - a megjelent tagok számára tekintet nélkül határozatképes, kivéve ha az alapszabály másként rendelkezik.

(2) Ha ez a törvény, az alapszabály vagy a közgyűlés másként nem rendelkezik, a közgyűlés a határozatokat a jelenlévő tagok több mint felének szavazatával és nyílt szavazással hozza.

²⁸ Szöv. tv. 94. § A lakásszövetkezet közgyűlésén lakásonként (használati egységenként) csak egy-egy szavazatot lehet figyelembe venni. Ha a lakás (használati egység) több tag tulajdonában (használatában) áll, az alapszabály határozza meg a szavazatok figyelembevételének módját.

107. § (1) Üdülőszövetkezet úgy is alapítható, hogy a szövetkezet tulajdonában álló üdülőépületben a tagot - évenként, az alapszabályban meghatározott időtartamra - egy üdülőegység időleges használatának joga illeti meg.

(2) Az időleges üdülőhasználat jogával rendelkező minden természetes személy tagot - a használat joga mértékétől függetlenül - a közgyűlésen egy-egy szavazat illet meg. Jogi személy tag minden olyan üdülőegység után, amelyek egész évi használatára jogot szerzett, a gazdálkodást érintő kérdésekben további egy-egy szavazattal rendelkezik.

²⁹ Szöv. tv. 24-25.§

³⁰ Szöv. tv. 26.§

szerveződjének.³¹ Ezeknek a szabályoknak a jelentősége a szervezeti demokráciát tekintve abban állapítható meg, hogy a tagok kisebb közösségbe tömörülve személyes álláspontjukat hatékonyabban ki tudják nyilvánítani, érvényre tudják juttatni.

A Szöv. tv.-nek a közgyűlés hatáskörére, működésére, döntéshozatalának rendjére vonatkozó szabályairól megállapítható, hogy azok álláspontunk szerint maradéktalanul megfelelnek az SZNSZ demokratikus igazgatás körében rögzített azon alaptételének, miszerint a szövetkezet irányítását a tagok végzik. A Rochdale-i hagyományokat követve pedig a törvény helyesen a tagok irányításával összefüggésben az egy tag egy szavazat elvét is tartalmazza.

A tagok ellenőrzési jogáról

Miként arra már utaltunk, a Szöv. tv. fentebb megjelölt 15.§-a rendelkezik arról, hogy a tagok a szövetkezet vezető tisztségviselőinek tevékenységét ellenőrzik. E tekintetben a részletszabályok az igazgatóságot és a felügyelőbizottságot szabályozó rendelkezések között találhatók. Ezek az igazgatóság és a felügyelőbizottság tagjainak éves beszámolási kötelezettségét tartalmazzák, eleget téve az SZNSZ alaptételeiben foglaltaknak. Az igazgatósággal szemben a törvény 29.§ (3) bekezdése a következő kötelező rendelkezést támasztja. Az igazgatóság az alapszabályban meghatározott időközönként, de évente legalább egyszer köteles beszámolni a közgyűlésnek a szövetkezet vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről és az igazgatóság tevékenységéről. A felügyelőbizottság tekintetében pedig a 31.§ (2) bekezdés h) pont akként rendelkezik, hogy a felügyelőbizottság legalább évente egyszer beszámol tevékenységéről a közgyűlésnek.

A Szöv. tv.-ről rögzíthetjük, hogy a törvény megfelelően kifejezésre juttatja a demokratikus igazgatás egyik részét képező, a vezető tisztségviselők ellenőrzésére irányuló tagsági jogot.

A szövetkezet vezető tisztségviselőire vonatkozó speciális szabályról

A Szöv. tv. tartalmazza azokat a vezető tisztségviselőkre vonatkozó rendelkezéseket, amelyek minden társas vállalkozási típusra jellemzőek.

³¹ szöv. tv. 27.§

„Az önkormányzat tartalma” címszó alatti 15. § a demokratikus igazgatás általános követelményének megfelelően rögzíti, hogy a szövetkezet tagjai választás útján hozzák létre a szövetkezet testületeit. A közgyűlés hatáskörére vonatkozó 20.§ pedig kimondja, hogy mind az igazgatóság, mind a felügyelőbizottság tagjait a közgyűlés választja.

Ezekre a szabályokra alapítottnak a Szöv. tv., harmonizálva az SZNSZ által megfogalmazott demokratikus igazgatás elvével, tartalmazza azt a szövetkezet-specifikus szabályt, miszerint tisztségviselővé főszabály szerint kizárólag a szövetkezet tagjai választhatók.³²

2. „Az új szövetkezetről” szóló 2000. évi CXLI. törvényről (a továbbiakban: Sztv.)

A szövetkezeti tagok szervezeti jogairól

Az Sztv. nem teljes körűen követi az 1992. évi I. törvény szabályozási felfogását a demokratikus igazgatás elvének érvényre juttatását illetően. Ellentétben az 1992. évi I. törvénnyel, mely fogalmi elemként kezeli a szövetkezeti szervezeti működési demokráciát, az Sztv. definíciója a szövetkezet ezen sajátosságát nem tartalmazza.³³ További eltérése még a két törvénynek, hogy az Sztv. a szövetkezeti önkormányzat tartalmát összefoglalóan nem rögzíti, ahogy azt az 1992. évi I. törvény a 15.§-ban mintaértékűen teszi.

Meg kell jegyezni azonban azt az érdemét a törvénynek, hogy a „A tagsági jogviszony tartalma” címszó alatt az Sztv. a „Demokratikus tagi ellenőrzés” elvének Manchesteri Állásfoglalásban taglalt tartalmát lenyomatszerűen kifejezésre juttatja. Az 51.§ (1) bekezdése biztosítja a tagoknak a szövetkezet irányításához való jogot mégpedig a következők szerint: *„a tagok a szövetkezet szervezetére vonatkozó szabályokban meghatározott módon közvetlenül és közvetve irányítják a szövetkezetet, illetve ellenőrzik annak alapszabályszerű működését”* Az 51.§ (2) bekezdés pedig garantálja a tagoknak jogaik egyenlőségét a

³² Szöv.tv. 36. § (1) Nem lehet tisztségviselő a) aki nem tagja a szövetkezetnek, kivéve ha e törvény vagy az alapszabály szerint a tisztség betöltéséhez tagsági viszony nem szükséges;

Az igazgatóságra vonatkozóan a törvény kifejezetten rögzíti is ezt a követelményt: 28.§ (2) Az igazgatóság tagjává csak a szövetkezet tagja választható; az alapszabály ettől eltérően rendelkezhet, és a szövetkezettel munkaviszonyban álló igazgatósági tagok számát korlátozhatja.

³³ A szövetkezet fogalma és annak értékelése körében lásd: RÉTI Mária: *A szövetkezetről, mint a szociális gazdaság legmeghatározóbb tényezőiről*, In: Bobvos Pál (szerk.) *Reformator iuris cooperandi: tanulmányok Veres József 80. születésnapja tiszteletére*, Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2009. 470-476.o.

következésképpen: „A szövetkezet működésének irányítása és ellenőrzése során a tagokat - ha e törvény eltérően nem rendelkezik - az általuk szolgáltatott vagyoni hozzájárulás mértékére tekintet nélkül azonos jogok illetik meg.”

A közgyűlésre vonatkozó szabályokról

A közgyűlésre vonatkozó szabályok körében tartalmazza a törvény a tagok szervezeti jogait, így a közgyűlésen való részvétel jogát, a véleménynyilvánítás jogát, a tájékozódáshoz való jogot, valamint a döntéshozatali jogot.³⁴ Az Sztv. szervezeti szabályai tekintetében megállapítható továbbá, hogy a részletszabályok tartalmukban azonosulnak az 1992. évi I. törvényben foglaltakkal.

A „Szövetkezet szervezete” elnevezésű IV. fejezet 22-31.§-a rögzíti a közgyűlés fogalmát³⁵, hatáskörét³⁶, továbbá a közgyűlés összehívására³⁷, határozatképességére,³⁸ valamint a döntéshozatalra vonatkozó szabályokat. A rendelkezések összecsengenek az 1992. évi I. törvény szabályaival. Lényeges, hogy a döntéshozatal körében az egy tag egy szavazat elvét ez a törvény is kifejezésre juttatja a 26.§ (1) bekezdésének utolsó mondatában. A törvény értelmében a „közgyűlésen minden tagnak egy szavazata van”.

A vezető tisztségviselőkre vonatkozó szabályokról

Hasonlóan az 1992. évi I. törvényhez az Sztv. is tartalmazza azt a korlátozó rendelkezést, miszerint vezető tisztségviselő főszabályként tag

³⁴ Sztv. 26. § (1) A közgyűlésen valamennyi tag részt vehet, a szövetkezet testületeitől és vezető tisztségviselőitől felvilágosítást kérhet, és észrevételeket tehet. A tag joga, hogy a közgyűlésen tárgysorozatba vett ügyekkel összefüggésben indítványt tegyen és szavazzon. A közgyűlésen minden tagnak egy szavazata van.”

³⁵ Sztv. 22. § (1) A szövetkezet legfőbb szerve a tagok összességéből álló közgyűlés.

³⁶ Sztv. 22.§ (2) A közgyűlés hatáskörébe tartozik:

a) az alapszabály megállapítása, módosítása;
b) az igazgatóság tagjainak és az igazgatóság elnökének megválasztása, visszahívása, díjazásuk megállapítása;
c) a felügyelőbizottság tagjainak megválasztása, visszahívása, díjazásuk megállapítása;
d) a könyvvizsgáló megválasztása, visszahívása, díjazásának megállapítása;

³⁷ Sztv. 23. § (1) A közgyűlést szükség szerint, de legalább évente egyszer össze kell hívni. Kötelező a közgyűlés soron kívüli összehívása, ha olyan ügyről kell határozni, amely a közgyűlés kizárólagos hatáskörébe tartozik, és a késedelmes döntés a szövetkezet működőképességét veszélyeztetné, illetve a szövetkezet jogszabályban vagy az alapszabályban előírt kötelezettségének megsértésével járna (rendkívüli közgyűlés).

(2) Ha a tagok legalább tíz százaléka vagy a felügyelőbizottság írásban, az ok megjelölésével indítványozza, a közgyűlést az (1) bekezdésben foglalt eseteken kívül is össze kell hívni.

³⁸ Sztv. 28. § (1) A közgyűlés határozatképes, ha azon a szövetkezeti tagok több mint a fele megjelent.

lehet.³⁹ S ahogy a Szöv.tv. az igazgatóság tagjaira vonatkozóan ez a törvény ugyancsak konkrétan is rögzíti a korlátozást a 40. § (3) bekezdésben, a következők szerint: *„Az igazgatóság tagjává csak a szövetkezet tagja választható; az alapszabály ettől eltérően rendelkezhet.”* A vezető tisztségviselőket érintő szabályok körében a tagok ellenőrzési jogosultságát biztosító rendelkezések említése szükséges még. Az igazgatóság és a felügyelőbizottság tekintetében is megfogalmazza a törvény a közgyűlési éves beszámolás kötelezettségét.⁴⁰

Összefoglalóan a 2000. évi CXLI. törvény demokratikus igazgatásra irányuló szabályaival kapcsolatosan azt a következtetést rögzíthetjük, hogy az SZNSZ által megfogalmazott „Demokratikus tagi ellenőrzés” elvében foglaltak jogszabálysinten megfelelően érvényre juttatja.

3. „A szövetkezetéről” szóló 2006. évi X. törvény vonatkozó rendelkezéseiről (a továbbiakban Szövetkezeti tv.)

A jelenleg hatályos szövetkezeti törvény az előző két törvényhez hasonlóan a „Demokratikus tagi ellenőrzés” elvét maradéktalanul kifejezésre juttatja. Arra figyelemmel, hogy a szervezeti szabályokat az előző két törvény szabályozási felfogását követve rögzítették, e törvényből már kizárólag a szövetkezet-specifikus demokratikus igazgatást érvényre juttató szervezeti szabályokat jelenítjük meg.

E körben elsőként említendő az egy tag egy szavazat elve, melyet a Szövetkezeti törvény 23. § (1) bekezdése a következők szerint rögzít: *„A közgyűlésen minden tagnak egy szavazata van.”* Említeni szükséges ugyanakkor a hatályos törvény vezető tisztségviselőkre irányuló azon rendelkezéseit is, hogy a vezető tisztségviselőket illetően, követve a fentebb elemzett két törvény szabályozási felfogását, a törvény kinyilvánítja: vezető tisztségviselő főszabályként a szövetkezet tagja lehet.⁴¹

A hatályos törvény demokratikus igazgatást érintő elemzése körében szükséges a tagsági jogok vizsgálatát elvégezni. A törvény 46. § (1)

³⁹ Sztv. 35. § Nem lehet vezető tisztségviselő:

a) aki nem tagja a szövetkezetnek, kivéve, ha e törvény vagy az alapszabály szerint a tisztség betöltéséhez tagsági viszony nem szükséges;”

⁴⁰ Lásd erről Sztv. 41.§ (1) bekezdését, valamint 44.§ (4) bekezdését.

⁴¹ Szövetkezeti törvény 30. § Nem lehet vezető tisztségviselő:

a) aki nem tagja a szövetkezetnek, illetőleg nem a jogi személy (jogi személyiség nélküli gazdasági társaság) tag képviselője. Ez alól az alapszabály kivételt tehet, ha a szövetkezet főtevékenysége különleges szakértelmet feltételező irányítást igényel, és ugyanakkor a szövetkezet sajátosságának megfelelően nem különíthető el a demokratikus irányítás és a szövetkezeti tevékenység irányítása (ügyvezetés);”

bekezdése helyes tartalommal, precízen felsorolja a szervezeti demokráciát biztosító tagsági jogokat, melyek a következők: tanácskozási és szavazati jog a közgyűlésen; tisztségviselés a szövetkezetben; a vezető tisztségviselőktől felvilágosítás kérése a szövetkezetet érintő bármely kérdésről. A törvény ezen szakaszának (2) bekezdése pedig rögzíti azt a garanciális szabályt, hogy a szövetkezetben a tagokat vagyoni hozzájárulásuk mértékétől függetlenül azonos jogok illetik meg.⁴² Ez a szabály vonatkozik a szövetkezet befektető tagjaira is, akik a rendes tagokhoz hasonlóan egy szavazattal rendelkeznek a közgyűlésen, ugyanis a befektető tag jogai és kötelezettségei a rendes tag jogaival és kötelezettségeivel főszabály szerint azonosak.⁴³

IV. Az Európai Unió Tanácsának az „Európai Szövetkezet Statútumáról” szóló 1435/2003 EK rendeletéről⁴⁴ (a továbbiakban: Rendelet)

1. A Rendelet Preambulumáról

A Rendeletről általában véve megállapítható, hogy szabályozása a Rochdale-i hagyományokat követő Manchesteri Állásfoglalásban szereplő alaptételeken, illetve értékeken nyugszik. Preambuluma kifejezetten utal is az SZNSZ Manchesteri Állásfoglalásában foglaltakra, az ENSZ⁴⁵, illetve a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet szövetkezetekkel kapcsolatos dokumentumai mellett.⁴⁶ A Rendelet szabályozási felfogásáról szükséges megjegyezni, hogy az Európai Szövetkezetre nézve konkrét definíciót nem fogalmaz meg, hanem a szövetkezet fogalmát tulajdonképpen a Rendeletben érvényesülő sajátos, Rochdale-i alapokon nyugvó alapelvekre támaszkodva határozza meg. A Preambulum a szövetkezet szervezeti szabályaihoz kapcsolódóan a (7) és (8) bekezdésben erőteljesen

⁴² Szövetkezeti törvény 46. § (2) A szövetkezet működésének irányítása és ellenőrzése során a tagokat - ha e törvény eltérően nem rendelkezik - az általuk szolgáltatott vagyoni hozzájárulás mértékére tekintet nélkül, azonos jogok illetik meg.

⁴³ Szövetkezeti tv. 60.§ (7) bekezdés

⁴⁴ <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003R1435:HU:HTML>, 2014. január 4.

⁴⁵ Az ENSZ Közgyűlésének 88. plenáris ülésén, 2001. december 19-én elfogadott Állásfoglalásban megfogalmazott célkitűzések megjelennek a Preambulum részeként, hangsúlyozva ezzel, hogy a Rendelet célja egybeesik az ENSZ által meghatározottakkal, miszerint a Kormányoknak olyan támogató környezetet kell biztosítani, „amelyben a szövetkezetek más vállalkozási formákkal, egyenlő feltételekkel vehetnek részt.”

⁴⁶ A Rendelet szabályait feldolgozó elemzésre lásd: RÉTI Mária: *Az Európai Szövetkezet (SCE) Statútumáról szóló tanácsi rendeletben foglalt általános jellemvonásokról és egyes előírásokról, figyelemmel "A szövetkezetekről" szóló 2006. évi X. törvényre*, Európai Jog, 2007/1 33-42.o. , lásd erre továbbá: PRUGBERGER Tamás: *Az „Európai szövetkezetekről” szóló rendelet a magyar szövetkezeti jogi szabályozás és a nyugat-európai szabályozás tükrében*, Szövetkezés 2003/2. Budapest 55-76. o.

hangsúlyozza, hogy az „Önkéntes és nyitott tagság” elve, valamint a témánk szempontjából középpontban álló „Demokratikus tagi ellenőrzés” elve az Európai Szövetkezetnek is alapvető működési tételét jelentik.⁴⁷

A Rendelet Preambulumának szervezeti demokráciát érintő említett rendelkezései szó szerint a következők: *„(7) A szövetkezetek elsősorban magánszemélyek vagy jogi személyek olyan csoportjai, amelyeknek egyes működési alapelvei eltérnek az egyéb gazdasági szereplők működési alapelveitől. Ezek tartalmazzák a demokratikus felépítés és ellenőrzés alapelveit, valamint a működéssel elért nettó nyereség méltányos alapon történő felosztását. (8) E meghatározott alapelvek közé tartozik nevezetesen az egyén elsődlegességének alapelve, amely a tagságra, a kilépésre és a kizárásra vonatkozó egyedi szabályokra alkalmazandó, megállapítva az ‘egy ember, egy szavazat’ elvét, a szavazati jog pedig az egyént illeti meg, ami azzal jár, hogy a tagok a szövetkezeti vagyon felett semmiféle jogot nem gyakorolhatnak.”*

A „Demokratikus tagi ellenőrzés” elvéről tehát a Preambulumban részletes meghatározás található. A szövetkezetnek más társas vállalkozásoktól való egyik jelentős eltéréseként említi a jogalkotó a demokratikus felépítés és ellenőrzés alapelvét, mely tulajdonképpen az SZNSZ „Demokratikus tagi ellenőrzés” elvének felel meg. Az Európai Szövetkezet demokratikus alapokon nyugvó működését hangsúlyozandó, az egyén elsődlegességével összefüggésben a Preambulum is megjelöli az egy tag egy szavazat elvét, mint az Európai Szövetkezetre érvényes alaptételt. Az egyén elsődlegességének rögzítése a szövetkezet más társas vállalkozásoktól eltérő volta utal. Fontos megjegyezni még e körben, hogy a Preambulum több olyan nemzetközi dokumentumot is említ, melyek kifejezetten a férfiak és nők egyenjogúságának érvényre juttatása céljából születtek.⁴⁸

A Preambulumban rögzítettekkel kapcsolatosan általánosságban felhívjuk a figyelmet arra, hogy a Rendelet jogalkotója az itt megjelölt elvek alapján határozza meg az Európai Szövetkezet részletszabályait, így a „Demokratikus tagi ellenőrzés elve” érvényre juttatásával határozza meg az Európai Szövetkezet szervezetét, működését érintő rendelkezéseket.

⁴⁷ A szövetkezet sajátos szervezeti felépítésére lásd: Hans-H. MÜNKNER: *Szövetkezetfejlesztési stratégia az elkövetkező évtizedekre*, Szövetkezés, XIV. évf., 1993/1. szám, 69.o.

⁴⁸ Az Európai Parlament állásfoglalása „A nőknek a szövetkezetekben és helyi foglalkoztatási kezdeményezésekben betöltött szerepéről”; 1989. május 26., valamint „A nők növekvő foglalkoztatásában betöltött szerepéről” szóló Európai Parlamenti állásfoglalás, 1998. szeptember 18.; A férfiak és a nők közötti egyenlő elbánás követelményét már a Rochdale-i szövetkezet alapszabálya is kifejezetten rögzítette, amire már korábban utaltunk is: lásd: l.j. 16.

Az Európai Szövetkezet szövetkezet-specifikus szervezeti szabályairól

Tekintettel arra, hogy az Európai Szövetkezet közgyűlésének összehívására, ülésezésére, működésére vonatkozó szabályok, hasonlóan a magyar szabályozáshoz, nem kifejezetten szövetkezet-specifikusak, jelen elemzésben kizárólag a szervezeti demokráciát érintő speciális szövetkezeti szabályokra koncentrálnunk.

A szervezeti demokrácia érvényesülésének biztosítását szolgálják a Rendelet határozathozatalra irányuló rendelkezései, melyek „Szavazati jogok” címszó alatt mintáértékűek.⁴⁹ A szavazati jogok tekintetében a szövetkezet sajátos gazdasági lényegét, vagyis a szövetkezeti tag gazdasági együttműködése, személye szerepének elsődlegességét fejezi ki a magyar szabályozás körében már többször említett azon elv, melyet a Preambulumban is hangsúlyoz, miszerint főszabályként *„az Európai Szövetkezet minden tagja egy szavazattal rendelkezik, tekintet nélkül részjegyeinek számára.”*⁵⁰

A Rochdale-i szövetkezet alapítása óta érvényesülő, a szövetkezeti szervezeti szabályozás alapját képező „egy tag egy szavazat” elve azonban a Rendelet további rendelkezéseiben kiterjesztő értelmezést kap. A tagok szavazati jogára vonatkozóan az „egy tag egy szavazat” elvét meghaladó szabályozási felfogás azt jelenti, hogy az alapszabály bizonyos feltételek fennállása esetén többes szavazati jogot biztosíthat a szövetkezet tagjai részére. A többes szavazati jog intézménye a Rendelet értelmében azonban csak akkor alkalmazható minden esetben, ha a székhely szerinti tagállam joga is lehetővé teszi azt.

A Rendelet értelmében a többes szavazati jog alkalmazásánál egyik szempont lehet, hogy figyelembe veszik a tag szövetkezetben való személyes közreműködésének mértékét. Ebben az esetben felértékelődik a tag szövetkezetben kifejtett személyes közreműködésének a jelentősége, motiválva ezzel is a tagot a szövetkezettel való minél erőteljesebb gazdasági együttműködésre. A Rendelet 59. cikk (2) bekezdése értelmében ugyanis *„...az alapszabály megengedheti, hogy egy*

⁴⁹ lásd erről VÁRADI Lajos: „Vállalatirányítás” a szövetkezetekben, Szövetkezés, XXIV. évf., 2003/1. szám, 123.o. pl. az eltöltött tagsági idő, vagy a szövetkezet tevékenységben való nagyobb arányú részvétel miatt.

⁵⁰ Rendelet 59. cikk (1) bekezdése. A szövetkezet egy tag egy szavazat elvének elemzésére lásd: Hagen HENRY: *Szövetkezeti értékek és alapelvek megjelenítése az Európai Unió tagállamai szövetkezeti törvényhozásában és az EU-szabályozással kialakított Európai Szövetkezeti Társaság (ESZT) Alapokmányában*, Szövetkezés, XXV. évf., 2004/1-2. szám, 44. o. „A tagsági jogok függetlenítése a beruházott tőke nagyságától nem fogyatékos, amit ki kellene javítani. A szövetkezeteket ebben a tekintetben a részvénytársasághoz hasonlítani értelmetlen.”

tagnak a tőke-hozzájáruláson kívüli szövetkezeti tevékenységben való részvétele alapján egynél több szavazata legyen. Ilyen alapon sem lehet azonban egy tagnak ötnél több szavazata, vagy az összes szavazat 30 %-a, attól függően, hogy melyik az alacsonyabb.”

A másik szempont, mely a Rendelet haladó szellemiségét tükrözi a szavazati jogok tekintetében, hogy a vagyoni hozzájárulása mértéke alapján is rendelkezhet a tag több szavazattal. Ez az elv ugyan a gazdasági társaságok sajátja, s ellentétben áll a Rochdale-i hagyományokkal, azonban arra figyelemmel, hogy a szövetkezet célja a tagok minél erőteljesebb motivációja, egyes esetekben ez a szabályozási koncepció érthető. Így például a pénzügyi és biztosító szövetkezetek esetében, tevékenységük speciális volta miatt, a vagyoni hozzájárulás mértéke alapján ad lehetőséget a Rendelet a többes szavazati jog alkalmazására.⁵¹ Lényeges azonban, hogy mint fentebb, a személyes közreműködés alapján történő többes szavazati jog esetében is, itt is maximalizálja a szavazati jog mértékét a jogalkotó. *„Ilyen alapon sem lehet azonban egy tagnak ötnél több szavazata, illetve az összes szavazati jog 20 %-ánál magasabb részesedése, attól függően, hogy melyik szám a kisebb.”*⁵² Érdekessége a szabályozásnak, hogy a többségében szövetkezetekből álló SCE tekintetében a szavazati jogra vonatkozóan a Rendelet külön rendelkezéseket tartalmaz. A szövetkezetek által alapított SCE esetében mind a vagyoni hozzájárulás mértéke alapján, mind a szövetkezeti együttműködés alapján biztosítható a tagnak egynél több szavazat.⁵³

Az Európai Szövetkezetnek lehetnek olyan tagjai, akik kizárólag vagyoni hozzájárulást teljesítenek, s személyes közreműködést nem fejtenek ki,⁵⁴ a közgyűlési döntéshozatalban való részvételüket a Rendelet így külön szabályozza. Az 59. cikk (3) bekezdés értelmében *„Az alapszabály által a felhasználón kívüli (befektető) tagok számára biztosítható szavazati jogok tekintetében az SCE alapszabályában meghatározott székhely szerinti tagállam joga irányadó az SCE-re. A felhasználón kívüli (befektető) tagok mindazonáltal együttesen legfeljebb az összes szavazati jog 25 %-ával rendelkezhetnek.”*

⁵¹ Rendelet 59. cikk (2) bekezdés

⁵² Uo.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Felhasználó (befektető tag); lásd erről a Rendelet 14. cikk (1) bekezdését: „Amennyiben az SCE alapszabálya szerinti székhely szerinti tagállam joga megengedi, az alapszabály előírhatja, hogy az SCE javainak és szolgáltatásainak használatát vagy előállítását nem igénylő személyek, befektető (nem felhasználó) tagként is felvehetők. E tagok felvételének feltétele a közgyűlés, illetve az alapszabály által az e hozzájárulás megadására feljogosított bármely más szerv hozzájárulása.”

A Rendelet szavazati jogra vonatkozó rendelkezései körben érdemes kitérnünk a hatályos német⁵⁵ szövetkezeti szabályozás rendelkezéseire. E törvény ugyanis, a Rendelethez hasonlóan tartalmazza a súlyozott szavazati jog intézményét. A hatályos német szövetkezeti törvény a tag szavazati jogáról az alábbiak szerint rendelkezik: „43. § (3) *Minden tagnak egy szavazata van. Az alapszabály a többes szavazati jogot rögzítheti. A többes szavazati jog az alapszabályban az alábbiak szerint határozható meg: 1. Többes szavazati jog kizárólag azoknak a szövetkezeti tagoknak adható, akik a szövetkezet üzletmenetét különösen elősegítik. Egy szövetkezeti tagnak sem lehet háromnál több szavazata. Azoknál a határozatoknál, amelyek a törvény szerint háromnegyedes vagy annál nagyobb szavazattöbbséget igényelnek, valamint amelyek az alapszabály többes szavazati jogra vonatkozó rendelkezéseinek hatályon kívül helyezésére vagy korlátozására vonatkoznak, a szövetkezeti tagnak, még akkor is, ha többes szavazati joggal rendelkezik, kizárólag egy szavazata van. 2. Azokra a szövetkezetekre, amelyekben több mint a tagok háromnegyede a Polgári Törvénykönyv 14. §-a szerint vállalkozásnak minősül az 1. pont nem alkalmazható. Ezeknél a szövetkezeteknél a tag a többes szavazati jogát maximum a közgyűlésen jelenlévő szavazatok egy tizedéig gyakorolhatja; egyebekben az alapszabály rendelkezései az irányadóak. 3. Azokra a szövetkezetekre, amelyek tagjai kizárólag vagy túlnyomó részt bejegyzett szövetkezetek, az 1. és a 2. pont nem alkalmazható. Ezen szövetkezetek alapszabálya a tagok szavazati jogát az üzleti vagyoni illetőségük vagy más mérték alapján többszörözheti. Az alapszabály többes szavazati jogra vonatkozó rendelkezéseinek törléséhez vagy módosításához nincs szükség az érintett tag hozzájárulására.*”⁵⁶

⁵⁵ A német szövetkezeti törvény elnevezése: Genossenschaftsgesetz (Gesetz betreffend die Erwerbs- und Wirtschaftsgenossenschaften), a törvény eredeti nyelven elérhető: <http://dejure.org/gesetze/GenG>, 2014. jan. 4.

⁵⁶ Német szövetkezeti törvény 43. § (3) Jedes Mitglied hat eine Stimme. Die Satzung kann die Gewährung von Mehrstimmrechten vorsehen. Die Voraussetzungen für die Gewährung von Mehrstimmrechten müssen in der Satzung mit folgender Maßgabe bestimmt werden:

1. Mehrstimmrechte sollen nur Mitgliedern gewährt werden, die den Geschäftsbetrieb besonders fördern. Keinem Mitglied können mehr als drei Stimmen gewährt werden. Bei Beschlüssen, die nach dem Gesetz zwingend einer Mehrheit von drei Vierteln der abgegebenen Stimmen oder einer größeren Mehrheit bedürfen, sowie bei Beschlüssen über die Aufhebung oder Einschränkung der Bestimmungen der Satzung über Mehrstimmrechte hat ein Mitglied, auch wenn ihm ein Mehrstimmrecht gewährt ist, nur eine Stimme.

2. Auf Genossenschaften, bei denen mehr als drei Viertel der Mitglieder als Unternehmer im Sinne des § 14 des Bürgerlichen Gesetzbuchs Mitglied sind, ist Nummer 1 nicht anzuwenden. Bei diesen Genossenschaften können Mehrstimmrechte vom einzelnen Mitglied höchstens bis zu einem Zehntel der in der Generalversammlung anwesenden Stimmen ausgeübt werden; das Nähere hat die Satzung zu regeln.

3. Auf Genossenschaften, deren Mitglieder ausschließlich oder überwiegend eingetragene Genossenschaften sind, sind die Nummern 1 und 2 nicht anzuwenden. Die Satzung dieser Genossenschaften kann das Stimmrecht der Mitglieder nach der Höhe ihrer Geschäftsguthaben oder einem anderen Maßstab abstufen.

Zur Aufhebung oder Änderung der Bestimmungen der Satzung über Mehrstimmrechte bedarf es nicht der Zustimmung der betroffenen Mitglieder.”

A Rendelet szavazati jogra vonatkozó rendelkezéseiről megállapítható, hogy egyrésztől érvényre juttatják a Rochdale-i szövetkezetre visszavezethető hagyományokat a demokrácia, valamint a szolidaritás elvének szabályozásban való érvényesítésén keresztül, másrésztől maradéktalanul alkalmazkodtak a jelenkor piacgazdasági viszonyaihoz is.

Záró gondolat

Az elemzés alapján megállapíthatjuk, hogy az SZNSZ Rochdale-i alapokon nyugvó nemzetközi szövetkezeti alapelvei a mai napig töretlenül a szövetkezeti szabályozások fundamentumát képezik. A szövetkezet sajátos gazdasági és működési tartalmát az elvek egymással összefüggő érvényesülése adja meg, így az elvek között nem tehető prioritásbeli különbség. Az alapelvek sorában a „Demokratikus tagi ellenőrzés” elve a tagok egyenlőségén alapuló szövetkezeti demokratikus működést hivatott biztosítani. Szükséges azonban megjegyezni, hogy az elv egy szeletét képező egy tag egy szavazat tételének kiterjesztő értelmezése nem a „Demokratikus tagi ellenőrzés” elvének csorbításaként hat, hanem a szövetkezeti tag motivációját növeli a személyes közreműködése körében.

Felhasznált irodalom

BAK Klára: *A nemzetközi szövetkezeti alapelvek és a szövetkezet fogalmának összefüggései a szabályozásban*, Szövetkezés - a Szövetkezeti Kutató Intézet Tudományos és Tájékoztató Folyóirata, Budapest, 2012. évi 1-2. szám, 34-61.o.

Johnston BIRCHALL: *The international co-operative movement*, Manchester University Press, Manchester – New York, 1997, 1-11.o.

DOMÉ Györgyné - RÉTI Mária: *Szövetkezeti jog*, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Szövetkezeti Jogi és Földjogi Tanszék, Budapest, 1999, különösen: V., VI. fejezet;

Hans-H. MÜNKNER: *Szövetkezetfejlesztési stratégia az elkövetkezendő évtizedekre*, Szövetkezés, XIV. évf., 1993/1. szám, 69.o.

Hagen HENRY: *Szövetkezeti értékek és alapelvek megjelenítése az Európai Unió tagállamai szövetkezeti törvényhozásában és az EU-szabályozással kialakított Európai Szövetkezeti Társaság (ESZT) Alapokmányában*, Szövetkezés, XXV. évf., 2004/1-2. szám, 44. o.

KUNCZ Ödön: *A Rochdale-i elvek és a szövetkezet jogi fogalmának körülírása*, Küzdelem a gazdasági jogért, II. kötet, Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest, 1941,

NAGY Ferenc: *A szövetkezetek alapelve; Akadémiai székfoglaló értekezés*, Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1906 Budapest,

NAGY Krisztina: *A szövetkezeti társulási forma elméleti alapjai*, Jogi ismeretek, Saldo Zrt. Budapest 2007. 41-63.o

PRUGBERGER Tamás: *Az „Európai szövetkezetekről” szóló rendelet a magyar szövetkezeti jogi szabályozás és a nyugat-európai szabályozás tükrében*, Szövetkezés 2003/2. Budapest 55-76. o.

RÉTI Mária: *A kereskedelmi társaságok vagyoni jogi szabályairól*, Jogtudományi Közlöny, 60. évf. 9. szám, 2005, 99-116.o.

RÉTI Mária: *A szövetkezetről, mint a szociális gazdaság legmeghatározóbb tényezőiről*, In: Bobvos Pál (szerk.) *Reformator iuris cooperandi: tanulmányok Veres József 80. születésnapja tiszteletére*, Szeged, Pólay Elemér Alapítvány, 2009. 470-476.o.

RÉTI Mária - BAK Klára: *Die Rolle der Genossenschaften in der Sozial- und Beschäftigungspolitik, die Tendenz der internationalen und der ungarischen genossenschaftlichen Rechtsgebung, A szövetkezetek szociál/foglalkoztatáspolitikában betöltött szerepéről, a nemzetközi és a magyar szövetkezeti jogalkotás irányairól*, Agrár- és Környezetjog, Journal of Agricultural and Environmental Law, A CEDR Magyar Agrárjogi Egyesület tudományos közleményei, CEDR Hungarian Association of Agricultural Law, 2013 No. 15. 25-27. o. , A folyóirat letölthető: <http://www.uni-miskolc.hu/~agrarjog/ujsag/agriarchive.htm>, 2014. január 4.

RÉTI Mária: *Az Európai Szövetkezet (SCE) Statútumáról szóló tanácsi rendeletben foglalt általános jellemvonásokról és egyes előírásokról, figyelemmel "A szövetkezetekről" szóló 2006. évi X. törvényre*, Európai Jog, 2007/1 33-42.o. ,

RÉTI Mária: *Az európai szövetkezeti szabályozás fejlődéstörténetéről*, Szövetkezés, 2012/1-2. szám, 11-17.o.

RÉTI Mária: *Szövetkezeti jog*, Egyetemi jegyzet, ELTE EÖTVÖS Kiadó, Budapest, 2010,

VÁRADY Lajos: *„Vállalatirányítás” a szövetkezetekben*, Szövetkezés, XXIV. évf., 2003/1. szám, 123.o